

Kresťanské hodnoty strednej a východnej Európy ako príspevok k zjednotenej Európe

Anton Hykisch

Ekonomické a duchovné parametre zjednotenia Európy

Vstup štátov strednej a východnej Európy (ďalej SVE) do Európskej únie sa stane ďalším významným krokom pre zjednotenie európskeho kontinentu. Európa tak aj formálne zbúra posledné zvyšky „železnej opony“, ktorá oddeľovala obe časti nášho kontinentu. Proces zjednotenia bude náročný pre obe strany nielen z ekonomicko-politického, ale aj z duchovného hľadiska. Bude nutné prekonať veľa predsudkov na oboch stranách.

Medzi obyvateľmi západnej Európy pretrváva nedôvera k „zaostalým“ a „nekultúrnym“ Východoeurópanom, nakazeným komunizmom. Medzi našimi ľuďmi prevláda neistota, pocity menejcennosti z nižšej ekonomicko-sociálnej úrovne našich krajín, obavy z pohltenia, nedostatok sebavedomia. Sú tieto pocity menejcennosti reálne a oprávnené?

Istotne existuje veľká miera zaostávania SVE vo vzťahu k západoeurópskym susedom. Zjednotenie Európy však nemôžeme redukovať iba na ekonomické a sociálne parametre. Skutočné a všestranné zjednotenie predpokladá jednotu a porozumenie rôznych národov Európy v hlavách a srdciach miliónov ľudí, teda zjednotenie *duchovné*.

Dnešná Európska únia s temer pol miliardou obyvateľov je z hľadiska ekonomického potenciálu najväčším hospodárskym zoskupením sveta, väčším než Severná Amerika či Japonsko s ázijskými „tigrami“. Ďalším politickým zjednotením a organizáciou spoločnej obrany sa EÚ stane aj významným globálnym geopolitickým hráčom na svetovej šachovnici. Môžeme sa tým uspokojiť?

Žiaľ, analýza vývoja z globálneho hľadiska sa pre Európu neukazuje veľmi priaznivá. Pre budúcnosť Európy sa na globálnej šachovnici ukazujú dve veľké nebezpečenstvá:

1. nepriaznivý demografický vývoj,
2. pokles duchovnej sily, schopnosti duchovnej konkurencie, rozplývajú sa vlastnej identity.

Zjednotená Európa čelí podľa demografických ukazovateľov vážnemu poklesu. V najbližšom polstoročí poklesne počet obyvateľstva Európy o viac ako 15 %. (Rovnakú tendenciu má aj vývoj v Rusku). V budúcej súťaži jednotlivých civilizácií zjednotená Európa bude z hľadiska populácie stále v nevýhodnejšom postavení. Uvážme, že 95 % prírastku svetovej populácie vzniká práve v krajinách „tretieho“ sveta, najmä v krajinách moslimskej civilizácie v Afrike a Ázii. Čína má už vyše 1,2 miliardy obyvateľov, India prekročila 1 miliardu. Ak ľudia krajín Európy budú pokračovať v životnom štýle 20. storočia, ohrozujú svoje vlastné postavenie na globálnom javisku.

S demografickým vývojom úzko súvisí ďalšie veľké nebezpečenstvo pre Európu. Nazývam ho „samodeštrukciou“ vnútornej identity Európy. Počas uplynulého storočia, najmä po druhej svetovej vojne, došlo v oboch častiach rozdelenej Európy k poklesu kresťanského duchovného hodnotového systému. Vo východnej Európe vládol temer pol storočia ateistický totalitný komunistický režim, ktorý sa zameral na programovú deštrukciu kresťanstva.

V západnej časti Európy v tieni ekonomického vzostupu došlo tiež k zoslabeniu kresťanského hodnotového systému. Prejavuje sa zvýšenou sekularizáciou, rozleptaním klasických foriem manželstva, rodiny, rastom kriminality, drogových závislostí. Jednoducho a otvorene povedané, veľká časť Európy sa otvorene alebo skryto zrieka svojho duchovného dedičstva, kresťanskej civilizácie. Je to nielen smutné, ale aj znepokojujúce. Európa sa zrieka kresťanských hodnôt práve v kľúčovom období, keď sa na svetovom javisku objavujú extrémistické sily iných nekresťanských civilizácií, ktoré používajú všetky formy otvoreného násillia, od terorizmu po hrozbu zbraňami hromadného ničenia.

V tejto krízovej hodine by kresťanská Európa mala a mohla byť pre svet dobrým príkladom spojenia vysokej úrovne materiálneho blahobytu a vysokých morálnych kvalít, veľkej duchovnej sily. Žiaľ, analýza postojov miliónov Európanov, ktorí sú formálne kresťanmi, ukazuje pravý opak. Mnohí Európania svojim životným štýlom, postojmi k otázkam života, egoizmom, aktívne prispievajú k zoslabovaniu integrujúcej sa Európy. Podpilujú pod sebou konár, na ktorom všetci sedíme.

Možné prínosy strednej a východnej Európy

Z horeuvedeného globálneho hľadiska musíme posudzovať aj možný prínos našich národov SVE pre zjednotenie Európy. Tento prínos má predovšetkým *duchovný* rozmer. Presnejšie povedané, prínos pri obrane, zachovaní a rozvoji kresťanskej civilizácie v Európe.

Pri našom zamyslení by sme sa mali vyhnúť dvom pokušeniam. Na jednej strane sa nemôžeme štylizovať do role absolútnych záchrancov či spasiteľov „skazenej“ západnej Európy. (Neraz v slovenskej publicistike počúvame i takéto hlasy.) Sami si úprimne musíme priznať, že naše národy, prevalcované štyrmi dekadami komunizmu, tiež nie sú ideálnymi vzormi morálnych čností vo všetkých oblastiach života.

Na druhej strane nemôžeme podľahnúť pokušeniu pasivity a rezignácie a náš vstup do integrovanej Európy chápať iba ako nevyhnutný politický či ekonomický proces, ktorý nemá duchovné dimenzie. Nesmieme sa zriekať zodpovednosti kresťanov za budúci vývoj nášho Slovenska, našich susedov a celej Európy.

Náš možný prínos do duchovnej pokladnice zjednotenej Európy vidím v troch dimenziách:

- náš prínos Európe v histórii pri obrane kresťanskej civilizácie,
- súčasná úroveň náboženského života,

- osobitosti životného štýlu našich krajín v oblasti rodinných vzťahov, miestnych komunít, životného prostredia.

Obrana kresťanských hodnôt v minulosti

V tomto zmysle majú národy a krajiny SVE nepochybné zásluhy, na ktoré sa často zabúda. Stredo- a východoeurópske národy v tisícročných dejinách kresťanskej Európy priniesli nemálo obetí na obranu spoločnej kresťanskej civilizácie. Spomeňme iba heslovite:

- mongolský (tatársky) vpád v 13. storočí (Rusko, Ukrajina, Poľsko, Litva, Uhorsko, Chorvátsko)
- invázia osmanských Turkov, 15. – 18. storočie (národy Bulharska, Srbska, Čiernej Hory, Bosny, Chorvátska, Moldavska, dnešného Maďarska, Slovenska)
- nárazníkové postavenie strednej Európy v 30. rokoch 20. storočia medzi totalitnými mocnosťami fašizmu a komunizmu, dejisko ich zápasu
- život v komunistických totalitných režimoch po roku 1945, ako dôsledok rozdelenia Európy víťazmi protifašistickej koalície, solidarita národov SVE v zápase proti komunistickým režimom a proti sovietskej nadvláde.

Stredná a východná Európa vložila už v minulosti svoj veľký vklad do obrany kresťanských hodnôt a teda neprichádza do zjednotenej Európy s prázdnyimi rukami.

Súčasná úroveň náboženského života u nás

Mnohí z nás sú presvedčení, že národy SVE si prinášajú do zjednotenej Európy i dnes pomerne vyššiu úroveň náboženského života, než akej sme svedkami v súčasnej západnej Európe. Či sa toto presvedčenie zakladá na reálnych faktoch, je otázne. Necítim sa povelaný posúdiť pravdivosť tohto predpokladu.

Pri analýze by nám mohla pomôcť nedávna historická skúsenosť. Nutnosť žiť viac ako štyri desaťročia pod aktívnym komunistickým režimom nepriniesla iba obrovské utrpenie a obeť. Súčasne priniesla u tých veriacich, čo vytrvali, aj zvrúcnenie náboženského života a neochvejnú dôveru v Božiu milosť. Vznik neformálnych spoločenstiev, ba i vytesnenie Cirkvi z verejného života, to všetko získalo náboženským spoločenstvám väčšiu autoritu, ako kedykoľvek predtým. Napriek zákazom a prenasledovaniu pracovali rehoľníci a rehoľníčky a aktivizovali sa laici.

Po páde totalitného režimu vznikla obrovská možnosť zúročiť tento duchovný kapitál. Renesancia cirkevnej správy, reholí, zrušenie cenzúry, to všetko dáva predpoklady pre nový rozmach. Vznikali ilúzie, že dôjde k novému rozkvetu, ktorý nebude mať obdoby. Mnohí podcenili globálny proces sekularizácie, ktorý nezmenene pokračoval aj za

podmienok politickej slobody a bez vonkajšieho nátlaku. Politické násilie vystriedal tlak masmédií, ktorému ľudia podliehajú dobrovoľne.

Súčasný stav je skúškou hĺbky zdedených náboženských koreňov našich národov, ktoré sa v dejinách ukázali ako kresťanské národy.

Pre zjednotenú Európu by mal obrovský význam pozitívny príklad revitalizovaného náboženského života u nás. Či sme schopní dať tento príklad, je stále otvorená otázka pre všetkých veriacich ľudí u nás.

Osobitosti životného štýlu a kultúrneho dedičstva

Zjednotenie východnej a západnej časti Európy prinesie so sebou aj zmeny v kultúrnej tvári doterajšej Európy, nad ktorými sa málokto zamýšľa.

Ekonomická a politická integrácia Európy doteraz prebiehala v štátoch prevažne germánskeho a neskôr anglosaského okruhu (Nemeccko, Rakúsko, Holandsko, Dánsko, Nórsko, Švédsko, Veľká Británia) a románsko-latinského prípadne mediteránneho okruhu (Francúzsko, Belgicko, Taliansko, Španielsko, Portugalsko, Grécko). Napriek rozdielnosti kultúr a jazykov, bola tu istá črta spoločného vývoja, daná pobrežím Atlantického oceánu alebo Stredozemného mora, tradíciami moreplavectva a obchodu.

Vstupom nových krajín SVE vstupujú na európske javisko viaceré malé národy vnútrozemského charakteru. Okrem baltických štátov, ktoré majú isté spoločné črty s germánskym či škandinávskym svetom, stanú sa členmi EÚ viaceré *slovanské* štáty. Hranice zjednotenej Európy budú na hraniciach ďalších veľkých slovanských štátov, s ktorými sa predpokladá úzka spolupráca, prípadne neskoršia integrácia (Ukrajina, Ruská federácia). Špecifickú váhu slovanských krajín v budúcej integrovanej Európe je dnes ťažké odhadnúť. V každom prípade sa v Európe znova objaví na scéne *tretí pilier*, slovanský svet.

Z hľadiska vierovyznaní pozoruhodné budú prírastky katolíckych krajín (Poľsko, Litva, Slovensko, Česko, Maďarsko, Slovinsko, Chorvátsko), pribudnú dva formálne protestantské štáty (Lotyšsko, Estónsko). Osíhotené pravoslávne Grécko dostane v Bulharsku, Rumunsku a perspektívne aj Srbsku posilu v tábore kresťanov východného obradu. Neskoršie prípadné rozšírenie EÚ na východ prinesie ďalšie rozšírenie pravoslávneho kresťanstva (Ukrajina, Rusko).

V dôsledku odlišného historického vývoja národov východnej časti Európy na dotyku s mimoeurópskymi civilizáciami a kultúrami, sa vytvoril v našej časti sveta *životný štýl*, ktorý sa značne odlišuje od súčasného západoeurópskeho či severoamerického štandardu. I keď proces globalizácie pôsobí v smere odbúravania mnohých regionálnych zvykov a kultúr, predsa má životný štýl našich národov špecifické črty.

Na základe pobytu v severoamerickom anglosaskom prostredí predpokladám, že viaceré prvky životného štýlu SVE môžu byť pre „západ-

ného“ človeka pozoruhodným objavom, ba prínosom. Myslím tu na širokú škálu životných prejavov, ako napríklad:

- súdržnosť rodiny, viacgeneračné rodiny, rodinná solidarita, vzájomná podpora rodičov a detí, rodinná pomoc a výpomoc aj v hospodárskej oblasti
- pripútanosť k rodisku, pôde, regiónu, solidarita rodákov obce, mesta či regiónu
- otvorenosť v medziludských vzťahoch, ľahšie nadväzovanie priateľstva, vyšší stupeň medziludskej dôvery, prieniky súkromia
- pohostinnosť vo vzťahu k návštevam nielen blízkych, ale i neznámych ľudí („Host do domu, Boh do domu“), kult domova i v ekonomicky zlých podmienkach, zmysel pre poskytnutie protihodnoty, darovania
- nechuť k väčším aglomeráciám, kult života na vidieku, pripútanosť k malým miestnym komunitám, existencia relatívne tichých, civilizačnými trendmi nedotknutých osídlení, neexistencia megapolisov
- spätosť s prírodou, ktorá nie je turistickou atrakciou, ale nevyhnutnou súčasťou každodenného života človeka, živiteľkou človeka – spätosť často spojená s úctou k životnému prostrediu na lokálnej úrovni.
- nedôvera k centrálnym štátnym orgánom, sklon k decentralizácii, k bezprostrednému kontaktu s riadiacimi zložkami, humanizácia moci
- trpezlivosť, schopnosť strádania a obetí, vysoká miera znášania nevýhodných spoločenských, prírodných či klimatických podmienok (výsledok nepriaznivých podmienok v minulosti)
- snaha k sebestačnosti na úrovni rodiny, domova, obce – tendencia uspokojovať hospodárske potreby vlastnými silami, vlastnou fyzickou prácou, sklon k pestovateľstvu, záhradkárstvu, stavbám svojpomocou, samozásobovateľstvu
- úcta k fyzickej práci, remeselnej zručnosti, intelektuálna práca je iba „nadstavbou“ základných fyzických aktivít
- silné vedomie jazykovej, národnej či náboženskej príslušnosti a identity
- zachovávanie náboženských a spoločenských obradov, zvyklostí, konvencií v chovaní, obliekaní a stravovaní, sklon k formalizácii a ritualizácii každodenného života.

Pravdaže, mnohé z týchto „východoeurópskych“ čností sú už dnes na ústupe. Ich pretrvanie závisí výlučne od staršej generácie. Niektoré z týchto osobitostí životných postojov majú aj negatívne dôsledky: družnosť, pohostinnosť, otvorenosť sú často spojené s neefektívnym mrhaním finančných prostriedkov, nemiernou konzumáciou jedál, ale najmä alkoholu. Snahy odvdáčiť sa vedú k narastaniu korupcie. Prílišná pripútanosť k rodisku má za následok nízku sociálnu mobilitu a následne rast nezamestnanosti, nízku flexibilitu pracovníkov, atď. Jazyková, národná či náboženská identita môže vyústiť do nedôvery k ľu-

dom, ktorí hovoria inou rečou, vyznávajú inú vieru, k javom xenofóbie a netolerancie.

Napriek týmto deformáciám mnohé zo životného štýlu našich krajín môže byť v celoeurópskom meradle obohatením života pre uponáhľaných a racionálnych ľudí „západného“ sveta. Sú to všetko nehmotné „statky“, ktoré sme zdedili v priebehu kresťanských dejín a môžu inšpiratívne pôsobiť na ostatnú Európu.

Zodpovednosť kresťanov

Z našich úvah vyplýva, že pri vstupe do Európskej únie majú kresťania Slovenska a ostatných krajín SVE osobitnú zodpovednosť. Európske zjednotenie musíme chápať nielen ako veľkú výzvu, ale aj ako *veľkú príležitosť*, aby sme pomohli Európe pri znovunájdení svojej identity a kresťanského základu. V terajšom čase zvýšeného napätia v globálnych vzťahoch musíme posilniť Európu nielen politicky, ekonomicke, ale predovšetkým *duchovne*. Musíme napomôcť pri zastavení duchovnej samodeštrukcie Európy. Musíme obnoviť duchovnú silu Európy, jej duchovnú konkurencieschopnosť v súťaži s inými svetovými civilizáciami a náboženskými predstavami.

Naša dávna Európa vznikla pokresťančením mladých národov a etníc, ktoré v čase zániku Rímskej ríše nazývali barbarmi. Pred podobnou dejinnou úlohou stojí dnes každý kresťan, či sa nachádza na západ alebo na východ od Viedne. Nie náreky, nie strašenie, ale pevný postoj veriaceho človeka, ktorý vie nachádzať prameň milosti, môžu urobiť z našej starej a vzdelanej Európy vlast' nás všetkých, kde sa budeme dobre cítiť a budeme na ňu hrdí.

Je to veľká úloha a na dlhé roky. Boh však nešetří tých, ktorých miluje. Čím väčšia láska, tým ťažšie bremeno. Preto neuhýbajme, ale pripravme sa.